

“Кыры уаастактар” программа

КЫҤАЛҤА БИИР, ОТТОН ТЭРЭЭНИН...

Кулун тутар ыйга нэһиликтэр баһылыктара, тэрилтэлэр салайааччыллара кыттылһаах улуус муниципальнай тэриллэтин баһылыга И.Н.АММОСОВКА улахан сүбэ мунньах буолбутун туһунан суруйан турабыт. Онно да этиллибитин курдук, көрүлүүбүт боппуруостар улуус социальнай, экономической сайдыытын кытта сибээстээхтэринэн уратыламмыйтара. Манна контуруол бэрээдэгинэн улууска ылыныллыбыт “Кыра уаастактар” программаларын олоххо киллэрингэ сыаллаан, чопчу хаачыйар үлэ хаамыга көрүлүүбүтэ, ол түмүгүнэн улуус киинин сорох тэрилтэлэрин эбээһинэстиир уураах ылыныллыбыта.

Оттон бүгүн, биһиги бу боппуруоска төнөн, кыра уаастактар баһылыктара онно таһуу буолар туох үлэни ытталларыгар, баар проблемаларыгар сиһилии соҕус тохтооллут. Онон иһитиннэримэлэри өҥөрбүт уаастактар баһылыктарын истиэйик.

Д.Н.ЕФРЕМОВ, Кындал уаастагы баһылыга (Болтоно нэһилиэгэ):

— Уаастакка улахааһыт дээн 6 үөрэнээччилээх уонна 11 оскуолаҕа киирэн иннинээри савастаах оҕоһоһ оскуола-сад итинэн “Олоҕо дойдута” культурнай-этнографическай комплекһ бааһар. Производствон сайыннарыга соруканан, мини-бэжэриниэлээх үүт астыыр модульнай сыах астарары, өсөө былырын муус устар ыйга тыага мөс кэрдэн балаһыныыт. Эмээ аастыт сыа кутуругар ОДХ уонна энергетика министригын Чурапчыга булуохтаах көһө сылдьар коллегиятын көрсө котельнайбытын реконструкциялаабылыт. Муостатын цементобиллэит, оҕоһо атынныга таһыллан бүтүтэ. Манна өсөө 4 квартиралаах дьик системата тардыллыахтааҕа кыаллыбатааҕа. Культурнай-этнографическай кииниэлээх буолан, ыраахтан-чугастан дьон сылдьар. Онон даҕаны ыйааһыт сиргэ саҕардан уонна суолбутугар болломто ууран таһуулан өҥөрдүбүт.

Ыам ыйыгар, уруккубүт курдук, сэлпэрээтэрдийэр пуун үлэлэһэ, онно сыһаран үүт модульнай сыаҕын, мини-бэжэриниэлэ астарыахпыт.

“Чурапчы” кооперативтан туугу прораба Н.А.Аржаков кэлэн көрөн, билсэн барбыта. Билингитэ олохтоохтортон үүт туттарга дуоһабардаах дьоммут аһыах — 8 эрэ киһи. Арай бу маччирениэлээх сиргэ Болтоногтон 2 баһынай хаһаайыстыбата уонна эмээ 2 чаһынай ый салылыка тахсалларын биллэрбиттэрэ. Болтоноҕо үүт туттары уустуктардаах. Онно сорохтор үүт тутар пуунга икки үрээти турсаан аҕаһахтарын наада.

Сибээс туһунан. Уаастакка телефон икки точката киирэн турар. Оскуола-садка уонна К.К.Колесовтаахха, кинилэртэн параллельно культурнай-этнографическай киингэ. Телевизор биһир канала көстөр. Маҕаһынаах этибит, ол үлэтэ тохтоһуллубута.

Г.Г.КУЗЬМИН, Мэлдэхси уаастагы баһылыга (Холтоно нэһилиэгэ):

— Мэлдэхсигэ нэһилиэһиҥизбит аҕсаана кэлэ 60 килиттэн 95 килиткэ тийиэ. 270-ча ынах сүтүлээхпит. 2000 сылга 60 тоннаны оттообулут, оттон 2003 с. 100 тоннаны. Ынах-сүтүлү сыллата элбигэр. Онон 2 кооперативтын (тыа-хаһаайыстыбаны), 2 баһынай хаһаайыстыба-

батын түмэр бырабылһаҥа тэриэххит. Баста тутуһан былырын манна “Чурапчы” кооператив мини-бэжэриниэлэ, үүт астыыр модульнай сыаҕы аһыта. Дьон хаһаастаһылар уһаҥа үүтэс элбээһинэ, сыах кэһээһинэ эрэ үлээх-харчылаах буолары өйдөтүлэр. Сайынгы өттүгэр киһи-сүтүлү элбигэр. Быйыл үүт дотацията үрдүкү үчүгэй. Уопсайынан, “Чурапчы” кооператив (чулаан директор А.Т.Ноговицын) көмөтө улахан.

“Мэлдэхси” ТХПК үлэтэ элбэх өрүттээх, былаанна эмээ ол тэһэ үтүс. Дьик-үт, сайылык туттарга кредит көрүлүрэ буоллар, үлэ өсөө тэһи-мирикэ этэ. Кооперативынан олоһор кыах баар. Саҥа котельнай тутат. Үлээһээһинэ объектарбытын юмниһипит. Суолу өҥөрүүгэ бырайыак суох буолан, өрөмүөн эрэ ыттылан кэллэ. “Саха сирэ” (НБК) каналы көрөргө кэпсэтин баар. Сибээскэ кэллэххэ, “Сахателеком” ААО Чурапчытаагы филиала (директор С.Д.Васильева) капиталнай өрөмүөнү ыттарбыта. 300 өстүл-баттан 100-тө уларыйда. Билингитэ телефон 2 точката баар, өсөө 4 наада. Электролиниябыт саҕардыллыбыта.

Үйэ аһара буолан баран урукку нэһилиэгинэн олоһобуту чөлүгэр түһэрэргэ баҕарыахпыт. Ол да иһин мантан төрүттээх-улаһах дьому, кинилэр ыччатарын олоһутарга уонна куоратынан, улуус нэһиликтэринэн биһир дойдубахтарбытын түмэр сыллаах үлэни саҕалааһыт. Олортон быйыл сайын Мэлдэхситтан төрүттээх, саха бастагы баларинаата А.В.Посельская анаан “Түмүү” ыйааһын ыйаахтыт. Элбэх ыалдытэ жэтэһөбит. Аны уруккута 800-чакэ килитлээх аһардас биһиги нэһиликтэн 106 киһи сэримгэ, 336 киһи хоту көһөрүлүүгэ барбыттарын чуолкайдааһыт. Улуу Кыайы 60 сылын көрсө ону уһаһыт, сэрим тоһоһонугар өхтүбүт уонна көһөрүлүүгэ барбыт дьоммутун үйэтитэргэ эл-

бэх дьаһалы былаанныыт. Олортон биһирдэстэрэ — көһөрүү үлэтигэр сэримгэ барбыттарбыт аҕсааннарынан ааһа мөстөрү олоһуоннуг. Стадион, киирэр арка оҕоһулуубуттара.

“Сулуустаах эстафетага” уонна да атын улуус ыттар дьаһалларыгар кытабыт, бастагы миостэртэн түһэ иликпит. “Маарыкчаан” ПО уаастактар икки ардыларыгар ыттар куоталаһытыгар маҕаһыныт продвела А.Д.Васильев маннайгы миостэни ылыта элбигэр этэр.

РЕДАКЦИЈТАН: Көстөрүн курдук, кыры уаастактар кыһалбалара биһир: суол, сибээс, производствон кэһэтин, дьому олоһуутуга үлэ. Оннук эрэһи тэрээһиниэрэ, дьэ, тус-туһунан. Ону бу икки уаастак да холобура чигэтэр. Аһы-аһы хартыына. Сиртэн халлаан ырааһын курдук.

Кындалга “итини былааннаабыллыт туолбата” эбэтэр “ону саҕалаабыллыт кыаллыбата”, онно эбэн “маҕаһынын үлэтэ тохтообута” дээн барыта салгыныга мыйан истэ. Кылаабынайа, олоһ салгыы хайдах буолуохтаахтарын ыйданардар элпийт, хоруй суох буолла. Мэлдэхсилэргэ атын. Баһылык Г.Г.Кузьмин кэпсээһэ киһини сэргэхситэр. Миостэһэ, кырдык, оннук да үлэ-хамнас барар, итээһэйбин. Ыһата, манна инникини былааннаан үлэлиллэр, оттон кындааларга ол хайдах да сүһүнү була илик.

Бэйэни салайыныга киирбит кэмгэ бас-көс баһылыктар тэрээһиниэриттэн, сатабылларыттан дьон олоһо салаллар. Оттон ханна олоһоруттан тутулуга суох киһи аата киһи. Кыһалбата, үөрүүтэ биһир эбээт. Бу толкуйдатар.

С.СМИРНИКОВА.

Муниципальное образование Чурапчинский улус (район)

№186 РАСПОРЯЖЕНИЕ От 30 апреля 2004 г.

ОБ УЛУСНОМ КОНКУРСЕ ПО БЛАГОУСТРОЙСТВУ И ОЗЕЛЕНЕНИЮ СРЕДИ НАСЛЕГОВ УЛУСА В ЧЕСТЬ 60-Й ГОДОВЩИНЫ ПОБЕДЫ В ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЕ

На основании распоряжения вице-президента Республики Саха (Якутия) № 3 14 - ВП от 2 апреля 2004 года “О республиканском конкурсе по благоустройству и озеленению среди муниципальных образований РС(Я) в честь 60-й годовщины Победы в Великой Отечественной войне”:

1. Утвердить положение об улусном конкурсе по благоустройству и озеленению среди наслегов улуса в честь празднования 60-й годовщины Победы в Великой Отечественной войне.
2. Ответственным координатором и организатором по прове-

дению и подведению итогов улусного конкурса определить улусную комиссию (оперативный штаб) по проведению месячника по благоустройству и озеленению населенных пунктов, созданную распоряжением администрации муниципального образования № 343 от 27 августа 2003 года дополнительно включив в состав комиссии начальником управления сельского хозяйства и культуры, главного врача ЦУБ.

3. ГУ РИО “Саҥа олох” (Полов Г.Г.), ТРС “Маарыкчаан” (Кардашевский Т.А.):

Опубликовать настоящее распоряжение в улусной газете “Саҥа олох”, своевременно освещать в средствах массовой информации ход проведения и итоги конкурса.

4. Контроль за исполнением настоящего распоряжения возложить на Попова Н.Н., первого заместителя главы муниципального образования, председателя улусной комиссии.

Глава муниципального образования И.АММОСОВ.

ПОЛОЖЕНИЕ ОБ УЛУСНОМ КОНКУРСЕ ПО БЛАГОУСТРОЙСТВУ И ОЗЕЛЕНЕНИЮ СРЕДИ НАСЛЕГОВ УЛУСА В ЧЕСТЬ 60-Й ГОДОВЩИНЫ ПОБЕДЫ В ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЕ

1. Общие положения
Улусный конкурс проводится в целях проведения широкомасштабных работ по благоустройству и озеленению населенных пунктов, сохранению и содержанию памятников истории и архитектуры, организованной подготовки и празднования 60-летия Победы в Великой Отечественной войне.
2. Цель проведения конкурса
Целью проведения конкурса является:
Организация массового выхода населения улуса на субботники по благоустройству и озеленению населенных пунктов под девизом “Новый облик родного села”.
3. Основные направления работ
Победителями конкурса признаются наслеги, которые добьются наивысших результатов по следующим направлениям:
Восстановление парков, скверов, площадей, сохранение памятников истории и архитектуры, посвященных 60-летию победы в ВОВ.
- Снос старых заброшенных зданий и сооружений, очистка

территорий от мусора и хлама.
Обустройство, благоустройство и инженерно-техническое переоснащение общественных зданий в населенных пунктах.
Улучшение архитектуры и внешнего вида объектов социального значения, жилья с широким применением современных строительных материалов по обновлению фасадов зданий и инженерных коммуникаций.
Организация работ по отводу ливневых вод с улиц и пешеходных дорог, состояние улично-дорожной сети, наружное освещение, ремонт тротуаров.
Посадка деревьев, кустарников и обеспечение зелеными насаждениями, качество озеленения территории.
Обеспеченность детскими игровыми и спортивными площадками.

4. Подведение итогов конкурса
Итоги конкурса подводятся конкурсной комиссией по итогам проведенных работ за 2004 и 2005 годы в рамках соревнований по социально-экономическим показателям между наслегами улуса.

Победителем конкурса признается наслег, в котором успешно проведены работы по благоустройству и озеленению территории и получены наилучшие результаты по всем направлениям, указанным в положении о конкурсе.

Решение конкурсной комиссии оформляется протоколом. Конкурсные материалы (фото-видеоматериалы и т.д.) подготавливаются администрациями соответствующих наслегов.

ЧРОСИО сэмуннэра

ДУОБАТЧЫТТАР СИТИҢИИЛЭРЭ

100 харахтаах дуобакка Россияга бастыыр иһин курактэһингэ биһиги оҕолорбут ситиҥиһээхтик кыттынылар. Ол курдук, сүүрүн бөлөххө Нагаша Шестакова, Рена Ноговицына, Гоша Хариданов, Муса Данилова бастаатылар. Маша Рожина иккис, Коля Варламов, Максим Нестеров, Аймына Собакина үлүс буолулар. Рена мань таһынан түргэн оонньууга кыайылааһынан таһыста. Оттон М.Рожина иккис, Г.Хариданов, М.Данилова, А.Собакина үлүс миостэлэри ыттылар.

Клубнай хамаандалар икки ардыларыгар Россия чемпионатыгар Ира Плагонова уонна А.Г.Бурашова иккис, В.Н.Кычкин, А.Н.Кычкин, М.Снацев, С.Варламов алтыс буолулар.

ҮЛЭЛЭРЭ СЫАНАЛАННА

Бу күннэргэ үөрүүлээх сонуну тутубут. Оскуолабытыгар үлүүнүк үлээһит, оҕолор доруобуйаларын туһугар кыһамыһын иһин В.В.Филатова “Саха Республикаһын үөрэҕириттин туһуна” аһыаһын бэлэтэһэ. Ону сэргэ “Ай-тик” мода студиятын салайааччыта А.Н.Попова СР Үөрэҕин министригын Махтал сурууһун наһараадаланна. Күндү биһир идэлээхтэрбитигэр бары үчүгэй баҕаран туран, аны да үүнэр сүтүк калыҥани иһингэ күөс-көмө буола туруоктара дээн эрэлбит улахан.

ГРАН ЭЛБЭХХЭ ЭБЭЭҢИНЭСТИИР

Соторугааһыта тэриллэбит “Чурапчинское некоммерческое молодежное партнерство” дээн общественная түмүү бэртээхэй “Ычат парката” бырайыагы өҥөрөн Ычат министригын Гранин хаһаайыһынан буолла. Бу бырайыак олоһор текторбут кыһалын бөгөргөтөр сыаллаах оҕоһулуубут. Быйыл кытыга орус талахтарын аһалан омордуу уонна күрүө тутууга былааннамыт. Түмүү салайааччыта, бэһээтэ модик идэлээх Евгений Коркин ыччаты мунньан үлэтин саҕалаата.

ОСКУОЛА КЭРЭ КУОЛАРЫН КУРЭХТЭРЭ

Аһылт субуотага оскуола кыргыттарыгар аналлаах “Кэрэ кыыс барахсан” конкурсу үрдүк таһымыга буолан ааста. Конкурсу парламент чилиһинэре Клара Егорова, Саша Эверстов тутсабыдык иһлээн-саҕалаан ыттылар. Бэрт тыһаһынаах көрүү түмүгүнэн Айта Дьячковская “Оскуола Кэрэ Куота” ааты ылла. Оксана Филиппова “Кемус баттах маастара”, Айта Петрова “Айар үлө абыллага”, Сайыына Кириллова “Ис киирбэк буолуу”, Сайыана Федорова “Мисс эрудит”, Вера Маркова “Мисс авангард”, Алена Гаврильева “Мисс оригинальность”, Айта Охлопкова “Мисс элегантность” номинациялар хаһаайкаларынан буолулар.

Лариса НЕУСТРОЕВА, хаһыат общ. корр.

ЧУРАПЧЫ СЭЛИЭННЬЭТИГЭР КЫАЙЫ ПАРАДА

Ыам ыйын 9 күнэ. Бу күнү аймах историкта базрын тухары үй-лэргэ элбэт-сүппэт аналлаах балла күн.

Агардас билиги Чуралчы улууттан Ага дөйдү сэринтигэр 2264 киһи ыгырыллан барбытыттан агардара эрэ төрөөбүт дөйдүлэригэр төннөр дыолломмуттара. Билигин минилэртэн 70-ча эрэ сэрим кыттылааҕа уонна ветерана баарыттан, пропискалаабынан аактаах, улуустугар баара-суоҕа 22 киһи олохтор, 36 сэрим оҥдообото, 1 сэрим хонуутугар охтубут буйун оҥдообото бааллар. Тыыл ветерана 758, хоту хөһөрүлүү кыттылааҕа 441, афганец-буйун 2, Чечня сэринтигэр сылдыбыт 29 буйун.

Быйыл XX-с үйэ саамай уруусалаах бу сэримтэ кыайынан түмүктэммитэ 59-с сылын бэлэтир ыам ыйын 9 күнэ Чуралчыга тымны тылыннан, тохтуу-тохтуу, сыгаланан түтүн кэлэ турар силбик-хаар былаастаах ардаарынан добууолланна. Ону ол дьэбөккө, болдьоммут чаас инниттэн Чуралчы сэлээнньэтин киһи болуосса-тыттан диктордар өрө күүрүүлээх сандалара-ингэлэрэ ырааха диэри дуораһыан, ыгыра-угуа турда. Дьон-сэргэ даҕаны силбик күнү баардылаабака, сыйа мустан барар.

Харах уулаах үөрүүлээх бырааһынньык военкомат томторунааҕы Кыайы лааматынныгар ытык сэрим ветераннара гирлянда-венос уурууларыттан саҕаланар. Ол кэнниттэн киһилэри биһир-биһир былаах кыргэттиллээх колэскалаах мотоциклларга олордон киһи болуоссака парадтаан идэйдиктэрэ сонунук көһүннө. Кырай халаанга фейерверк оонньоото. Үөрүүлээх чааһы Чуралчы сэлээнньэтин дыһалтатын баһылыга И.И.Оконешников аһар. Иван Иванович ветераннар уонна мустубут дьонун

Улуу Кыайы бырааһынньыгынан эбэрдэлээтэ, ол кэннэ киһи сэлээнньэҕэ билигин 8 сэрим ветерана уонна биһир сэримгэ элбүт буйун оҥдообото олордолорун иһитиннэрэн туран, ветераннарга ааҕа "армейский паек" туттарда. Киһилэри сэргэ тыыл ветераннарын ахсаана быйыл өссө икки киһинэн эбиллибитин эттэ итиннэ "Тыыл ветерана" саҕа дастабыранныалары Семенова В.Г., Захарова Т.Г. туттартаата.

— Бүгүн аан дөйдү эйэни талтыр норуоттара бары Кыайы күнүн бэлэтииллэр. Бу дыһаллар улуус киһиттэн саҕалаан бары нэһиликтэргэ ытылла тураллар. Кыайы 59-с сыла РФ Президентэ В.В.Путин быыбар кэнниттэн иккис болдьохко талыллытын инаугурациятын кытта алтыспытынан уратыланна, — диэтэ улуус муниципальнай тэриллитин баһылыга И.Н.Аммосов бэйэтин эбэрдэттигэр уонна РФ Президентэ ыппыт Эбэрдэ сүругүн, харчынан көмөнү сэрим ветераннарыгар туттартаата.

Салгы Улуу сэрим ветерана П.А.Седальцев, улуустаагы ветераннар сэбиэттэрин председатели М.Н.Матвеева: "Кыайы күнэ — норуот бүтүүнүн бырааһынньыга", — диэн ис хоһоонноон бэйэлэрин эбэрдэлэрин тиргиллэр. Хас биһирдэм тыл этинтэ музыкальнай эбэрдэнэн добууолланна. Бар дьон, ычат сангээрэр ыраһыта Марат Латылов "Хайыһара" (И.Чабылган) бу да сырыыта киһини бары долгутта.

Бүгүнгү күнү оскуола оҥолорун (Мугудай, Диринг, Хатылы, Чуралчы орто, Чуралчы 2 №-дээх оскуолара, ЧРОСИО, гимназия) байыаннай-строевой хаамыга, патриотическай ырыаларга күрэхтэһимизэ уонна бу хамаандалары сэргэ ис дыһала отделын со-

трудниктарын киһи трибуна иннигэр парадтаан туруулар улахан-нык кыргэттэ. Кырдыга даҕаны, киһилэр ветераннары сэргэ бүтүгүгү үөрүүлээх дыһал, бырааһынньык киһинэн буоллулар. Үөрүүлээх парад бойобуой саанан салют ытылтынан түмүктэннэ.

Иккинчон, Кыайы 59 сылын көрсө тэрилтэлэр эстафеталара хаар былаастаах ардах анынан мытылыннар даҕаны, олус интэриһинэй, биһир онук хатыһылаах буолла. Ону сылаас дыһэлэригэр тизгэйбэткэ көрөөччү, "ыалдыаччы" элбэҕэ даҕаны туһулуур. "Быйылгы Кыайы эстафетата элбэх тэрилтэ кыттыбытынан уратыланна. Урукку өттүгэр хаһан да тахсыбаах тэрилтэлэр бааллар", — диэн улуус дыһалтатын спорка отделын начальнига Н.Н.Гуляев бэркэ астына комментарийдаата.

Сүүрэр суолга барыта 14 хамаанда (сорохторо холбоһуктаах) тахсыбытыттан бастаах миэстэни ЧГОКСИ, иккинчи ЧРОСИО, үсүһү Чуралчы орто оскуолатын хамаандалара ыттылар. Киһилэри тилэх баттаһа финишкэ Чуралчытаагы гимназия, киһи баһылыа коллективтарын хамаандалара таһыстылар. Бастаабыт хамаандалар анал Дипломнарын, бырааһынньыктаагы тордунан бэлэтиэннилэр.

Быйылгы бу күрэхтэһимиз бэлэ түгэнинэн бастаах 100 м кэрчиги тэрилтэлэр салайааччылар бэйэлэринэн саҕалаабыттары уонна хамаанда дьон уулаах-хаардаах суолунан сүүрэн атахтарыттан бастарыгар диэри Чуралчыларын "бадараана" мыйылан сүрэхтэбитэ буолла.

С.СМИРНИКОВА.

Хаартыскаларга: Кыайы күнүн бэлэтигэрин түгэниригиттэн.

БЭЙЭНИ САЛАЙЫНЫ — ОЛОХ ИРДЭБИЛЭ

Саха Республиката государственной Суверенитет туһунан Декларацияны ылыммыта номнуо 14 сыл буола охсубут. Ол 90-с сыллар сагаларыгар "көтөх муһунан" бэриллибит Суверенитет, бастатан туран, хас биһирдэм киһи бэйэтин көңүлүк сананыгар, үлэни-хамнаһы сагалыы тэриниэргэ кыагы биэрбитэ. Республикаҕа ити кэмнэргэ этэ дии мөккүөр баҕану мөһүрөппит, саха кэскилин түстүр, аан дөйдү хараҕын хатыр сүдү тутууларбыт аналларынан үлэһэн барыылар. Системэ уларытыллынан хаһаайынааһын саҕа көрүгүсэр олоххо киригэлээн барбытара. Советтарбыт ааспыт кэм кэрэһитэ буолан, төрдүсүрүттэн түөрүлээн, бааһынайынан, чааһынайынан ыһыллы буолбута. Ким хайдах санаата хотурунан үлэ-хамнаһа эриллэбитинэн, тутуах сокуоннар таһа да иликтэринэн, хаһаайынааһын араас көрүгүсэрин талан үлэһэн барбытара. Саҕа усулуобуйага сагалыы олохторго саах дьон үөрүмүстэнэн, кимтэн да тутууга суох көңүлүк тыһыар буолбута. Государствоттан тутуллаллара, киһи дьэки хайыһалара сэдэхсийэн, хайдах тыһыар бэйэбитин бэйэбит көрүмүбүт дьэки санаа үйэ тутар буолбута. Онук да буолан иһиктээх, гражданин уонна государство, үөрэхтээхтэр этэлэринэн, биһир үктэлгэ туруохтаахтар. Хас биһирдэм киһиэхэ "үөһэттэн көмөнү эрийбөккө, кэлтэй кэтэһэн олохтоо, бэйэни бэйэ салайынара ордух эбит" диэн санаа бигэттик иһиктээх.

Билигин улуус, куорат таһымынан муниципальнай тэриллилэр тэриллэн, бааһынай-дуолларын үлэһтэн, үлэһтэн-астарын быһаарынан, суолларын-нистэрин булан үлэһтэн тигиниэ олохторун. Олохтоох салайыны — нэһилиэнньэҕэ саамай чутас уонна кыаллар кыахтаах былаас. "Российский Федерацияга олохтоох салайыныны тарйиин уолсай принциптарын туһунан" 2003 сыл алтынны 6 күнүгэр 131-ФС №-дээх сокуонунан анал программа оҥоһуллан икки сылыннан, ол эбэтэр 2006 сыл тохсунньу 1 күнүгэр диэри, нэһиликтэринэн бэйэни салайыныыга кириин сунньукун түмүктэниэхтээх. Республикаҕа 515 нэһилиэнньэлээх пуун киһитин ахсаана тыһыынча кыайбат, ол иһигиттэн 152-тэ сүүһү кыайбат нэһилиэнньэлээх. РФ сокуонунан бэйэни салайыныыга тыһыынча нэһилиэнньэлээх пуун киһирэр дьэки. Ол билиги ураты уустук усулуобуйаах. Россия сириин бээс гыммыт биһирин ылар кизг-куон сирдээх-уоттаах республикабытыгар сеп түбэспэт. Соторутааҕыта олохтоох салайыныыга кириин пробле-

маларыгар ытыллыбыт республикатааҕы научнай-практической конференцияга кэлэтиин киһигэр туран, сүүстэн таһа нэһилиэнньэлээх пууннар олохтоох салайыныыга киһирэр балаһыанналар тэриллэбит курдук. Нэһиликтэр кыраныссалара чуолкайданан, административнай-территориальной единица быһытынан бигэрэ-ниэхтээхтэр. Манны сүүн тирэбинэн 369 нэһилик кыраныссалара оҥоһуллан, СР Государственной Муннаһынан (Ил Түмөһүнэн) 2000 с. бигэрэммит докумуоннара буолуохтаах. Теһе да сир, тыһы, уулу кыраныссаларын ылыт иһин, билиги бас билимбигэр кирибэтэр, федеральной, республиканской сокуоннар мэйи-дэһэ сыгаллар. Нэһилик дьэки кустуур, балык-тыһы, уу иһэр күөлүрүн, үрэхтэрин, оттуур, сүөһү мөһчүр сирдэрин, мас мастыһы тыһы-рин бас билбэт буоллаһтарына, хайдах бэйэлэ-рин дыһаһаахтарай, салайыһаахтарай? Септөөх ыйыты. Сэбиэскэй былаас кэмгэр олохтоох Сэбиэттэр эмиз итинник балаһыан-нааҕа олоһбута, миэстэҕэ бас билии суоҕа. Муниципальнай тэриллилэр ууларын, ойуурда-рын, сирдэрин бас биллэхтэринэ эрэ тух эмэ дохуоту киллэриниэхтэрэ, харах таһаарыһаах-тар этэ. Бу болууруса муниципальнай тэрилли-лэр киһилэр интэриэһтарин таарыйар Россия да, Саха Республикатын да өттүлэригиттэн септөөх сокуоннар, нормативнай акттар тахсалларын тэһийбөккө кэтэһаллар.

Научнай-практической конференция маты-рыһаалларыттан көрдөхкө, бастатан туран, 2005 сыл кулун тутар 31 күнүгэр диэри олохтоох са-лайыныы бэрэстэбинэллээх органын депутатта-ра талыллан, муниципальнай тэриллиин баһылы-гын быыбарыан аһаан, үлэни-хамнаһы ыппыты-нан бараллар. Бас билих объектарын, бааһы-ду-олу тыһысым, бюджеттар балаһыанналарын чуолкайдаһыан, сиргэ муниципальнай бас били-ини быһаарыи, эмиз муниципальнай учрежде-ниеларга, предпринимеларга үүредителлэр бы-рааттарын чуолкайдаһыан, онтон да атын үтүмөн үлэһтэри сокуон хараһынан аттарын эрийиллэр.

Бюджет, нолуох сокуоннара олохтоох са-лайыныыга сеп түбэһэр гына уларытыллыахтаах. Го-сударственинай үбүлэһин баар буолара саар-баҕа суох. Научнай-практической конферен-цияга нэһиликтэр бэйэлэрин бюджеттарын улууска көмүскүүр гына кэлэтиин киһигэр тур-бат. Быһа Үл министествоһыгар 300-тэн таһа нэһилик киһирэн аалыһаһа, үтүрүһа-хабыһа, аһыһа сыдыаллара табыллыбатын туһунан

дакаасты сатымаллар. Мин санаахпар, научнай-технической сайдыы, компьютер күүрэйбэит үйэтигэр хайа баһар кыаллыан сеп курдук. Олохтоох бэйэни салайыныыга нэһиликтэр үлүһээн (оскуолаҕа киригэн иннинэҕэ саастаах оҥолор), үрэхтэһин, доруобуйа харыстабыла, муниципальнай милиция, тутуу, экология бюд-жеттарын улууска көмүскээн, Улуус Мун-наһынан бигэрэттэрэллэр. Оттон ОДХ, куль-тура, уулуссалары сырдатты, бөлүгүлгү тупса-ран оноруу ис үлэһтэн-астан үбүлэниэхтээх. Үөһэ этэн аһарыппыт курдук, уу уонна ойуур феде-ральной киһи бас билиһтэ. Билигин уу уонна ой-уур кодекстарын барыллара бөлөһүнэ сылдыр. РФ Правительствота олох сотору кэмнэн ба-рыллары Госдума көрүүтүгэр киллэрэр былаан-наах. Депутаттыт Виталий Николаевич Басыл-сов этэринэн, республика интэриэһин көмүскүүр сыалтан бэйэбит этилэрбитин билигиттэн саҕалаахтаахтыт. Ол эбэтэр сокуон барыла пар-ламентка киһэ иһигинэ тустаах министрство-ларга уонна ведомстволарга бөлөһүнэ сырыт-таһына. Соторутааҕыта билиги депутаттарбыт кээк болууруостарга Госдума депутаттарын, ко-митеттарын кытта үлэһтэн кэллилэр. Ил Түмөн депутата Александр Николаевич Жирков этэри-нэн, оҥоһуллар сокуоннарга регионнар этилэр-тэ Госуударственинай Дума комитеттарыгар иһэн-сүтэн, бар тума, баара-суоҕа 2% -на эрэ Прези-дент илин баттаһыһыгар киһирэр эбит. Манны даҕатан эттэхкө, ойуурбут саҕа кодексин сокуо-нугар ким бас биллэхтээҕэр үлэһтэри киһирээри турар. Билигин федеральной бас билии буол-лаһына, барылга ойууруу чааһынай бас билигэ биһир туһунан көрүлүбүт. Сир бааһа суох дьон биһир сүүн баайыт — тыабыт арендаҕа баран баран аһыһаһа түбэлтэтигэр биллэ баай дьон илиһилэригэр киһирэр саарбаҕа суох.

Сирбит баайыттан республика бюджетыгар үтүөрү үл киһир. Агардас "АЛРОСА" АК респу-блика бюджетыгар киллэрэр сылааһы арендаһын төлөбүр — 9 млрд. солк., бу республика бюдже-тын үс гыммыт биһиргэр тэһиһэр. Сиртэн хос-тоһор баайытыгар: алмаасытыгар, нефити-гэр харахтарын хатааһытыгар ыраатта уонна сул-ту оборон ылар политикаһы утумнаахтык ыттал-лар. "АЛРОСА" АК акциятын көңүл аһан биһэр түбэлтэлэригэр республика бюджета, олоҕо-дыһаҕа олохтоох салайыныыга кириин эппиэт-тээх кэмнэригэр, салгыи сайдар сагаларыты-гар улаханньк атаһыһа биллэр суол. Ол туһу-тан билиги сыалыт — "АЛРОСА" АК сабыһаах

статуһун оннунан хаалларыы. Ону сэргэ Россия Конституциятыгар сир бааһа Российский Феде-рация уонна федерация субъектарын уолсай бас билигитигэр сылдыр дьэки этии саҕа сокуон оҥоһуллуутугар, Госдумаҕа киһирэн бигэрэһини-тигэр оннунан хаалыахтааһын туруулаһан көмүскэһин барыбыт ытык иһепит, интэриэс-пит.

Үөһэ этэн аһарыппыт курдук, Российский Федерация саҕа сокуона муниципальнай тэрил-лилтэр тэриллэхтэрин септөөх дьэки, холобура, Мэлдэхси, Түвэ курдук нэһилиэнньэлээх пуу-нарга олохтоох салайыныыны мэкэтииллэр. Со-куонга олоһуран тэриллэн хаалыаһына, улуус-ска социальнай, экономической өттүнэн барыс-тааҕа эрэ чуолкай. Саха Республикатын прокура-ра, юридическай наука доктора Николай Василь-евич Мельников бу дыл ыам ыйын 6 күнүгэр "Саха сирэ" хаһааха "Федеральной сокуону олоххо киллэриин проблемалара уонна олоһу быһаарыи суоллара" дьэки ыстатыйатыгар го-сударственинай былаас органын уонна прокура-тура инилэригэр гражданин бэйэлэрин баста-рын билиһиэргэ, дыһаһаҕа Конституциянан мэкэтиэлэммит бырааттарын олоххо киллэриин эйгэттигэр киһилэр бырааттара кэллэһитин ха-аччыһы соруутара туралларын тоһоһолон бө-лөһтир.

Саҕа тэриллэхтээх муниципальнай тэрил-лилтэр биһир саамай сүүн докумуоннарын му-ниципальнай тэриллиин Устааба буолар. Муници-пальнай тэриллиин Устааба федеральной сокуон ирдэһимизигэр сеп түбэһэр уонна билигин күүстэригэр сылдыр сокуоннар, нормативнай акттар иһилэринэн буолуохтаах. Республика прокурора Н.В.Мельников бэлэтиринэн, би-лингэһингэ дьэки үлэһи олоһор 18 муници-пальнай тэриллилэр Устааттарын балаһыан-нара федеральной сокуонга сеп түбэспэттэр дьэки ааһыла сыдыаллар. Улуустар муници-пальнай тэриллилэрин Устааттарыгар сыһа-халты таһар буоллаһына, саҕа муниципальнай тэриллилэр Устааттарыгар сокуон хараһынан күүстээх болгомото эрийиллэр. Ол инниттэн улуус-ска таһыһаах юридическай консультаһыи биһэр, наада буоллаһына докумуон оҥоһуллу-тугар быһаһы көмөнү онорор күүстээх юриди-ческой бөлөх (группа) тэриллэрэ олохтоох бай-ни салайыныыга кириингэ көмөлөөх эрэ бу-луоҕа.

г.попов.

КЫАЙЫ КҮНҮНЭН — САНА МУОСТА

Одүүлун нэһилиэтин олохтоохторун аам ыйын 8 күнэ икки хос үөрүүнэн байылыллына. Бастаган туран, Улуу Кыайы 59-с сылыгар аналлах миитин, тэрилтэлэр икки ардыларынаабы спортивнай күрэхтэни, эстафета ытыллынылар, иккиннэн, сана тутуллубут муостаны арыыны буолла.

Кыайы күнүгэр аанамыт миитини парад саадалаа. Кыһыл былаах, араас өгнөөх шар тутуурдаах ветераннар, тэрилтэлэр коллективтарын, лицей, оскуола уонна уһуйаан оҕолорун колонналары өрөгөйдөөх музыка тыаһынан добуулоллогон кэксэли хамсааннар стадион үрдүнээри Кыайы обелиһыгар кэлэллэр. Миитини нэһилиэк дьаһалтатын баһылыга Л.В. Ефремова саадалаа. Кини нэһилиэк олохтоохторун Улуу Кыайы күнүнэн эбэрдэлээтэ, бу үөрүүлээх күнү көрсө ытыллыбыт үлэ-хамнас туһунан кэпсэтэ. Салгыы эбэрдэ тылы улуус дьаһалтатын баһылыга, СР норуотун хаһаайыстыбатын үтүөлээх үлэһитэ И.Н. Аммосов, сэрри кыттылааҕа, ытык кырдыаҕас Г.М. Сибиряков, орто оскуола директора А.П. Максимов, политехнической лицей директора Г.И. Адамов эгитилэр. Эбэрдэни уһуйаан итиллээхчилэрин ыраадыра-тойуктара кыргэттэ. Ол кэнниттэн Аҕа дойдуну хамуускуур Улуу сэрри кыттылаахтарыгар, тыаҕа үлэлээбиттэргэ аанамыт обелиһка өнөк ууруутун кэнниттэн парад кыттылаахтара бука бары күрүөмүнэн сана тутуллубут муостаҕа бардылар.

Бөһүөлөктөн тахсан Үрэх-Күөрэ аартыгын тутулар сиргэ 15 метр усталаах, 6 метр кэтиттээх, лафеттарынан тэлэгитилибит бөкү-таҕа муостаны нэһилиэк кырдыаҕастара бэйэлэрин бачымнарыннан тутан кэбиспиттэр. Сыһыана суох киһи өмөс көрдөбүнэ кубус-курааных сиргэ муоста тутуллубут курдук эбит даҕаны, водоед уутун Уһайтан Таалтаҕа мөһөн түтүрүскүтү эбит. Оччотугар бу муоста Үрэх-Күөрэ уаастагын кытары ситиминир дьонун суолталанан тахсар.

Муостаны арыыныга тутуучулар ааттарынан ветераннар сэбиэттэрин председатели, тыл үлэ ветерана, хоту көһөрүлүү кыттылааҕа Е.С. Боякинов хайдах үлэлээбиттэрин кэпсэтэ. Ыгырылаах мэлдьит, Чурапчытааҕы суолу көрөр, өрөмүөнүүр ГЭП начальнига Ф.С. Чичигинаров бэйэтин эбэрдэтигэр Дирин

трассаһыттан Одүүлунга дизри балтараа километрдаах суол оҕоһулуохтааҕын, үлэтэ саадаламмытын эттэ. Дьаһалта баһылыга Л.В. Ефремова бу муостаны сөгөрбүт уонна "Кустук" түөлбөтигэр күрбэни өрөмүөннөбүт кырдыаҕастарга Махтал суруктары, өйдөбүннүк бэлэхтэри туттарда. Улуус баһылыга И.Н. Аммосов "Үтүө дьыала" хамсааһын чэрчитинэн ытыллар манньк субуотунуулар дьону түмүгэ уонна уоспай үлэ тахсылаах, түмүктээх буолуутугар улахан суолталаахтарын бэлэтээтэ. Эдэр ыччаах үтүө холбоор буолан кырдыаҕастар уоспай үлэҕэ кыттыларын иһин махтанна, инники өттүгэр водоед уутун туһаҕа таһаарыыга үгүс үлэ күүстэрин эттэ.

Бийиги ветераннар сэбиэттэрин председателин, тыл үлэ ветеранын, көһөрүлүү кыттылааҕын Егор Семенович Бонкинны хайыат аҕааччыларыгар анаан үлэтин туһунан кэпсиригэр көрдөстүбүт. Онуоха киһи манньк дьитэ: — Нэһилиэк үрдүнэн барыта 170 пенсионер баар, бу иһигэр 1 сэрри ветерана, 3 сэрри оҕдоһото, 58 тыыл ветерана, 35 үлэ ветерана, 3 инбалиит. Нэһилиэкпитигэр ытыллар обществоннай үлэҕэ көхтөөхтүк кыттабыт. Мындаҕаайы уонна Мырылаҕа бара сымдыан табаарыстымы көрсүһүүнү тэрийбиппит, спорт үс көрүгэр — остоул тенниһигэр, дубааха уонна саккымааха күрэхтэспиппит. Улуу Кыайы 60 сылын көрсө буолан аастыт уус-уран самодеятельность фестивалыгар кыттыбыппыт. Норуот маастардара А.Н. Григорьева, М.П. Тоскина уонна О.Е. Седалищева уус-уран оҕоһуларынан Культура министерствотун Бочуотунай грамотатынан бэлэтиэннилэр. Туох кыалларыннан, холбук тийэринэн нэһилиэккэ ытыллар үлэҕэ кытта сатыыбыт. "Үтүө дьыала" чэрчитинэн былырын АТС-понта дьыттын тутан үлэҕэ киллэрбиппит, Оттон быйыл бу Үрэх-Күөрэҕэ барар муостаны оҕордубут. Водоед уутун көрсө, Былырын күүһүн ууну итинэн ытыаары гыммыттарын кырдыаҕастар көргүһү туоруур муостаны тутан эрэ баран ытыааха диэннар лохтоһууттара. Ону олохо киллэрэн ити муоста баар буолла. Дьаһалта матырыйаалынан уонна техниканан хаачыйыта, тутуутун бийиги, кырдыаҕастар, оҕордубут. Үлэбитин муус устар 14 күнүттэн саадалабыппыт. Бары 70-ча саастаах

кырдыаҕас дьон маастарыт Е.Р. Софронов ыйан-кэрдэн бэйэрининэн В.В. Григорьев, Д.Е. Константинов, Д.Т. Дьячковский, Н.А. Соболев, И.И. Степанов, Н.А. Федотов, Н.Н. Артемьев буолан, барыта тоҕус киһи, үлэлээтибит. Аны ситэрин үлэтэ хаалла, икки өттүнэн хайыт буор, гравий кутулулуохтаах уонна атахтарын бөһөргөтөн цементтэннээхтээх. Ол билигин сир төг буолан быстах кэмгэ тохтоото. "Кустук" түөлбөҕэ эмкэ кырдыаҕастар К.Е. Матвеев салалтатынан күрбэни өрөмүөннэспилэр. Матырыйаалын олохтоохтортон харчы хомуйан булбуттара. Онон быйыл саас бийикэ икки тутуу үлэҕэ кириэ. Кэлэр өттүгэр былааммытын эттээх, манньк аныгы ыйга улуустааҕы ветераннар спартакиадалара бийиги нэһилиэкпитигэр

ытыллыахтаах. Ону дьобуһунаах таһымга көрсөр тутуугар үлэлээхит — бөһүөлөкпитин ырааһырдан, стадионмутун сэргээхитэн. Оттон улахан тутуу чааһынан арыынаах, бийигин ыччаптарбыт кулууп дьыттын тута сылдьаллар, бийиги да оттон хаалсыбатах киһи дьон баҕа баһаам. Баһылыктыт Людмила Васильевна холбуктугар сөптөөх үлэни биздэбэни, бийиги ветераннарбыт үөрүүнэн ылыахтара.

Р. СИБИРЯКОВА.

ХАРТЫСКАЛАРГА:

1. Улуус баһылыга И.Н. Аммосов уонна Одүүлун баһылыга Л.В. Ефремова муостаны тутуу кырдыаҕастары кытары.
2. Сана муостачан маңнайгы массыына.

Москваҕа муус устар ый 28 күнүгэр Аграрнай партия 12-с съезди буолан ааста. Съезд үлэтигэр бийиги республикабыттан Аграрнай партия Саха сиригээҕи салаатын председатели Д.В. Саввин салайааччылаах 8 киһилээх бөлөх кыттан кэллэ. Киһилэр истэригэр Чурапчы улууттан И.И. Харлампьев баар. Бийиги корреспондентмытыгар киһи манньк кэпсэттэ:

— Съезд барыта Россия 77 регионуттан 445 делегат баар. Бийиги бөлөхтүүн партия Саха сиригээҕи сала-

СЪЕЗДА ДЕЛЕГАТА

атын председатели Д.В. Саввин салайан илдьэ сырытта. Аҕыс киһи делегат быһытынан уонна үс киһи, ол иһигэр СР тыа хаһаайыстыбатын министри А.И. Степанов, Ил Түмэн депутаты А.Н. Жирков уонна Бүлүү улуутун дьаһалтатын баһылыга Н.С. Афанасьев ыгырылаах мэлдьит быһытынан сырыттыбыт. Съезд биһир толору күн устата үлэлээтэ. 5 боппууос көрүлүнэ. Бастаан Киин Совет отчуота истилиннэ, онтон ревизионнай комиссия боппууоһа туруорулуна, Устаалка, Програмаҕа киллэриллэр эбиһилэр уонна көбүрүтүһүлэр тустарынан дьүүлэһии буолла. Түмүккэ Киин Сэбиэт сана састааба бигэргэтилиннэ. Тыл этиитигэр 60-ча киһи суруйтарбыттан 14-рин эрэ этиитэрдилэр, атыттарга этиитэргитин президиумка суругунан киллэрбит диэтилэр. Сүрүннээн, отчуоттуур кэм устатыгар Киин Совет сөптөөх үлэни ытта, чилиэннэр ахсааннара икки төгүдү үрдээтэ диэн бэлэтиэттилэр. Ол эрэри, тэрээһин үлэ ситэтэ суоһунан, Госдума быһаарыгар 5 бырыһыаны кыһан ылбата диэтилэр. Тыа хаһаайыстыбатыгар уонна социальнай салааларга балаһыанньа билигин даҕаны өрүттэ илигин эгитилэр. Тыа сиригэр олох таһыма мөлхөх, тыа хаһаайыстыбатын тэрилтэлэрэ үбүнэн өйөбүлэ суох буолан-

нар сөптөөх үлэни ыппаттар. Бу барыта дойдубут асуөл өттүнэн хааччыллылаах буолуутун харгыстыыр, государство Суверенитетыгар охсор. Онон партия политической өттүнэн кыабырагыгар бары күүһү ууарга уонна Тыа хаһаайыстыбатын министерствотун, олохтоох бэйэни салайыныы органнын, иһитиннэрэр-биллэрэр тэрилтэлэри кытары биһиргэ үлэлииргэ этилиннэ. Сана тэриллибит Киин Совет састаабыгар Саха Республикаһыттан региональной салаа председатели Д.В. Саввин, Бүлүү улуутун баһылыга Н.С. Афанасьев уонна Хаптаҕайдааҕы комбикорм заводу генеральной директора В.И. Эляков (кэтэхтэн) киллэрилиннэр. Тыа сирин боростуой дьонун интэрэстэрин көмүскүүр бу партия бийиги улууска баар 60-тан тахса чилиэннэрин ааттарыттан съезд делегат быһытынан кыттан кэлбиппин бэйэм дьолбунаа аабынабын.

Р. НОВИКОВА кэпсэттэ.

Хаартыскаҕа: Аграрнай партия 12-с съездин делегаттара тыа хаһаайыстыбатын министри А.И. Степанов (ортоку) кытары.

Ыам ыйын 13 — 22 күннэрэ —
Дьыа кэргэн аан дойдутааҕы күнүгэр аанамыт
"Бары дьыа кэргэн чөл олохтонун"
диэн девизтээх декада

ИТИИ-ИСТИНГ ЭБЭРДЭ!

Дьыа кэргэн күнэ быйыл 10-с сылын бырааһынньык быһытынан бэлэттэнэр. Бу күнү бэлэтээһин хас биһир дьыа кэргэнгэ көмүскэллээх буолууну, улахан эппиэтинэни үөскэтэр. Ол чэрчитинэн, дьыа кэргэн бөҕө туруктаах буолуутун ситиһэр смалтан улууска үгүс дьаһаллар сыллата былааннаахтык ытыллылар.

Итини барытын нэһилиэккэ баар дьыа кэргэн киһинин үлэһиттэрэ тустаах тэрилтэлэри уонна общественноһы кытары айымньылаахтык алтыһан тэрийэллэр.

Быйылгы декадаҕа араас кэккэ дьаһаллар былаанналар: уһуйааннарга, оскуолаларга тематической кылаас чаастара, көрсүһүүлэр, үлэ тэрилтэлэригэр элбэх оҕолоох ыаллары чыстээһиннэр ытыллыахтара. Баанньыкка анал өнө оҕоһулууба. Киһи библиотекаҕа дьыа кэргэн олоһор сыһааннаах кинигэлэр быыстапкалара туруорулууба. Ситэтэ суох дьыа кэргэттэргэ, элбэх оҕолоох ыалларга оскуолалар, "Уолан" оҕо хамсааһынын иһинэн тимуровскай үлэлэр ытыллыахтара. Үгэс быһытынан, алын кылаас уонна уһуйаан оҕолоругар анаан асфальтка уруһуй буолууба. Эдэр ыалларга анаан быйыл интэрэһинэй сынныалак кизэтин тэрийэһипит. Киһи библиотекаҕа "Сибээки бырааһынньыга" буолууба. Оттон киһи балыһа тэрийиитинэн "Эл үлэһиттэрин династията" конкурс ытыллыаба.

Улуус бары олохтоохторун дьыа кэргэн аан дойдутааҕы күнүнэн итиник-истиник эбэрдэлибит! Эһиги дьыа кэргэнгитигэр тапталы, хардарыга ытытаһыны, чөл туруктаах олоһу баҕарабыт. Бары биһир сомоҕо буолан хас биһир дьыа кэргэн туруктаах, баай-байылыат олохторун ситиһэбин диэн ыгырабыт.

Мария НОГОВИЦЫНА,
улуустааҕы дьыа кэргэн отделын начальнига.
Надежда БОРИСОВА,
улуустааҕы дьыа кэргэн киһинин директорун э.т.

МАНЫ ХАС БИИРДИЙБИТ БИЛИЭХТЭЭХ

Ветеринарнай сулуусла республикада, улуса эпидеиотическай балаһыаньна турктанын уонна тьа хаһаайыстыбатын ылыллар бородууксуйалар ветеринарнай-санитарнай өтүкүн куттала суох буолууларын мэккитийир. Ол туһуттан хас биридии суёту иттигинэн, буддунан, собоотуопканан, атыллыр, тийэр-таһар үлэлэринэн дьарыктанар дьону, астыр-үөлүүр таргиталэри хонтуруолга ылар. "Ас-үөл рыноктарыгар ветеринарнай-санитарнай экспертизаны ыттар государственнай лаборатория туһунэн" балаһыаньнага олобуран, рыноктарга баар бородууксуйаны хонтуруолга ылар, тургэник буоргу буолар бородууктаны ГОСТ-арынан араас өрүттээх чинчийилэри онорор, эти-үүтү биохимическай, микробиологическай анализка ылар.

Хүннэхи кэмнэ нэһилинньэ кэтэх хаһаай-ыстыбатыгар оҥһуллубут эт-үүт сорботунката кинигик тэриллэр, ону таһынан чаһынайдар ордорунар эттарын-үүттэрин бэйэлэре атыһы-ылар. Бу бородуксуна ветеринарнай-санитар-най еттүгүн киһи доруобуйатыгар куттала суох буолуугулар манньк кээкс ирдэбиллэр туруо-лаллар:

Бастатан туран, эти-үүтү атылаачны ветеринарнай ыспыраалкалах буолуохтаах. Вете-

ринарнай ысыраалка хайдах барилзэрий ? Сүөһү туох баар булгуч-чулаах элтиир-сэрэтэр дьаһаллары, сибирскэй язваны, эмкары утары быһыны, туберкулезка, лейкозка, бруцеллезка чинчийинлэри барбыт буолуохтаах. Хаһаайын сүөһүтүн өлөрүүн иннинэ бастаан ветеринарнай специалиска көрдөрүөнтээх. Ветеринар идэлэ өлөрүлүүтүгэр баар буолар, сүөһү этэ-ниитигэр туох баар органнарын ис туругун көрөн экспертиза онорор. Түмүгэ үчүгэй буол-лаһына, эхэс бэчээт (клеймо) уурап уонна ветери-нарнай ысыраалка суруйан бизэр. Ветери-нарнай специалиска көрдөрүлүбэтэх сүөһү этэ лабораторнай анализ эрэ түмүгүнэн атыгыг-аһаарыллыахтаах.

Үүрэг. Үүтү туттарагччылар ынахтарын үүтү ый айы мастикка бэрэбэриэлэнкэлтээх. Умуус үрдүнэн үүтү туттарагччылар бастагы үүтүрүз Чурапчытаагы ветеринарнай-чинчийэр лабораторияга киһирэр. Ол тутмугун ысыраапканы бөрүллэр. Салгым өттүгэр ысыраапканы олохтоох ветеринарнай специалистартан ыаллар. Ону таһынан үүтү туттары сезонун устата бары учаастактарга үүтү редуктазнай боруобанан 10-нуу хонук буола-буола көрүөстүт, туттарагччылар 30 %-нарын хабыхпыт. Үүт хаачыстыбата ордук сайынныгы өттүгэр

мөлтөөн учуотгаан, ый зайы малларынан ветеринарнай-санитарнай ирдэбиллэринэн бэрэбиэркэлээхтэ, үлэлиир усулбууяларын көрүүктү. Мугудайга уустук оборудованиелар ас-үөл комбината аһылыбытынан үт хачыстыбатыгар ирдэбиллэр өссө кууска туруохтара, эби лабораторнай чинчийилэр баар буолуохтара.

Сүөлүнү улус илгиз да, улус тас өтүгүз да барзирга суох киллэрини-таһаары, хардыта атастайны баар. Ол курдук, маллы Таатта улуутар билигиттан модьуннаах тийбит сүөлүлөр малды тураллары туфунан сурук килбиз. Сорох базевый хаһайыстыбаларга симиниһэлэр уонна сүүрүк сылгылар ветеринарай көгүлү суох кэлэн тураллара биллэр. Сүөлүнү көгүлү суох атастайны эпизостическай турук сытырхайылыгыар тириэрдэр. Хаһайыстыбада малдыбыт сүөлү кэлэн атыттары туһулуон, ыарыны тардаһан сөл. Онуку тахсыбалы туһугар хаһайын атын улуска атыллыр эбэтэр атастайныкка илдьэр сүөлүтүн олохтоох ветеринарай специалиска көрдөрөн, биһир устата карантинга туруоран, малдыбыт буолабына эмтэтэн, ветеринарай симидиэтэлиһибэ ылаахтаах. Бу сүөлү сыстыганнаах ыарымлартан ырааһын мектиэлиир

документа. Оттон улууһ иһигэр нэһиликтэн нэһилиэккэ илдьиллэр-аҕалылар сүөһүгэ ветеринарияҕа ыспыраалка барыллэр.

Олус уустук баһаһыанна ииримтийин (бешенство) джэн вируснай ыарыһа үөскээтэ. Бу ыарыһа туруута билигинтэн чугас сытар юһөн улуустарга иирсэр. Намга, Горнайга, Томпоһо, хотулартан Усуяаннаа көһүннэ. Ветеринарнай сулууһа ыһка, куоскаа сэрэтэр булгуччулаах быһыылары онорор. Быһыны ылбыт ыһка регистрациянай докумун бэриллэр, ол докумунга ханнык диагностическай, эмтиир-сэрэтэр үкүлэр барбытара толоруллар. Ыты, куосканы иити бэрээдэгин кэпсэччилэри, ииримтийини утары быһыһа ажалбат дьонго РФ Кодекса-тыгар олобуран истараалтыыр мээрэ туттулуоҕа. 2002 сыл от ыйын 10 күнүгэр тахсыбыт СР Президенин уурааһар олобуран ыты, куосканы бэрээдэгэ сүөх иитини утары быһаас ситэриилээх органнын, туһаннаах тэрилтэлэри кытта ижэн хабааннаах үлө барара күтүллэр уонна арайыллар.

С. САРГЫДАЕВ,
госветинспектор.

ОЛОХТОРУН САГАЛЫЙ ТЭРИНЭН

("Үлэ коммуна" ХЭО туһунан)

Быйыл жылын мин улуутум хаһыатыгар "аһыыр" дьоммутун, кыамматтары, кырдыаҕастары арааҕаччылаабын" дикан ыстатыйа суруйбутум. Ону аарган баран, "Үлс коммуната" дикан хааччахтамын эппизинистээх общество салайаччыта Н.А. Васильев ыһгарып элбизиттерин кытары көрүлүнөрдү, үлөлөрүн-хамнастарын, олохторун туһунан билиһиннэрдэ. Онон бу улууспут киинин Новгородскаагы уокуругар олжусубут, олжс долгуна бойгоз ыган таһаарбыт биир санга тэрилтэтин туһунан суруйарга санамын.

Былзаны эитим. Дыон-сэргэ орлотугар бу тэрилтэ туһунан хобдох сорус, быһа "хайыһылаахтар" дьин тыл-эс тарҕаммыта, дыксиина, туората сорус саныыр өйдөбүл баара сымайа буол-батах. Оттон коммуна ис дынгин, туһунан дыарыктанарын, ту-ох кыһалгаларыгарын, ыра саналаахтарын туһунан былзачын, кыһаллаарын айыһага чачын.

Бу тарилгэ 2000 сый кулун тутар ыйга тэриллибит "Васильев ЧП" базатыгар былырын бос ыйыгар регистрациаламмыт. ХЗО сурду сурга — дыагы-ута, тустаах улэты суох хаалбыт уксун-тэскил сыдыар, көгүлүрү быстан босколорон тахсыбыт уо.д.а. дыону олорор сирегин, үлөгөн хаачыйыы, санаталы олоххо төнүннэри. Олус наардалаах, туһалаах, ыраахан сору! Ылыыча киһи ылысбат дыагылаа. Санаан көрүт! Уксунтэри киһилии аһыар аһа, таңнар тааһа, үлэти, түптээн олорор дыагы-ута суох хаалбыт дыону мунньан олоххо төнүннэри. киһи онго сатааһын.

Бары билэбит. Олоху олоруу — көнө хонугу туорааһын бу-
олбатак. Олох очура-чочура элбэх. Энэ оҕустаран уонна аһы
ута ыларан ордук билингги ырынаас ыктарылаах кэмгэр
дьылбаара түгэстэбит, олохторо огдонуубут дьон элбэктэр.
Кинилэр төһө даһаны уруг сыныспастарын, буруйу онорон
көтүлэрэ быста сылдыбыттарын ийин, ону боруостаан тах-
сан салгыны олох олоруктарын, дьиз-үт тэриниэхтэрин
бөгдөрллөрү кэмнээх буолуу дуо? Ол гынан, билингги дьылба-
аннаах кэмгэ кинилэрдээбэр буолуох сулүһүн эдэр-эмэн дьон
улэ булбакка өрө хаамса сылдар кэмнэригэр бу арага дьону
олорор үсүлүбүһүмүн хааччылар ыраахка биллэр.

Дээ, ол нийн мин бу Николай Алексеевич маньны дьону муньан тэрийтэ тэрийбитин салтотуогин зааган туран, кинилэр үлэлэрин, олохторун кылгастык сырдаатрга саваннанын. Тэрийтэ барыта 31 үлэлиттээк. Олохтон 12 эр киһи бири уста-туорота 7 да 7 метрдээк кыра дыкыда олороллор. Саллааттар курдук тимир ороннору үрүг-үрдүгэр ууран ийик атааһынан утуукалар эбит. Дыкэлэрин аңар атүгүз улахан остуол тула олонор уосай аһыыллар. Дээ, кырдык, үлэни да үлэлтиэх, аһы да аһыах бары да саас ортотлох дьон талыылара. Быһыһгар талээннаах, дыгбурдаах уус дьоннор бааллар быһыылаах. Ону кинилэр араас көрүүлэргэ кыттан ылыт дипломнара, сорох оҥоһуктара бааллара туһунуулар. Ону көрөн олонор испэр сорохторо хаарыан дахталлар көргөтүп, оҕолор аҕалара эдэр дьон сыһа үктээн, араас моһолго түбэһэн бу симилтэн олороллорун аһына, ол эрээри кинилэр олохторун сагалыы тэринээри, көнөр суолга тураары маньны уопастыба тэринэн үлэлти-хамсы сылдалларын сэргин көрдүм.

Олорор дизэлэрин агар еттүгэр атах тангаһын өрөмүөнүнүр мастарыскый асылтар. Таарыччы эттэхөө, онгоһуктарын хаачыстыбата үчүтэй, смената да удамыр зобит. Дизэлэрэ ыраас, атахтарын тангаһын устан талочканан сымдьялалар.

Аттынаары кыра дыйзба ыал олорор. Олор бу дыйзны кароллоор, аны астынлар эбит. Ошон, кырдык дагыны, интернет, коммуна курдук. Ол эрэри барыта уюсай буулбатах. Ким төлөнү үлүзбизинин хаммас дахсар. Өлөрбү харчыларын андага төлүмгө киисор. 35 %-на хаммасга, 15 %-на апылык-

на барар. Үнүт кулагана суук быһыылаах. Туста бүхүлгөтөрдөхтөр. Нолуустарын эмигэр төлөөн иһэллэр үһү. Саамай үчүгэйэ быһыл улууска биллэрilibит Чөл олох сылын өйөөн бары арыһыларын эмтэллпиттэр, оһон барээдэк үчүгэй курдук, онук да буола турдар ханнык.

Оттон үлэ чааһынан эттэхэ, туох түбэлэринэн. Сүрүн үлэлэрэ — мас соргодуулката. Бөйкөлөр эргэ пилорамалаахтар, эмиз эргэ ГАЗ-53 массынмалаахтар. Онон бүтэр. Маска үлэли-иллэригэр бас билер трактордара, лесовозтара суоҕа улахан мэлэй буолбут. Агардас быйыл сээс 1300 кубометр маһы социальный управление сакааһынан бэлэмнэнэ таспыттар. Кини балыыһаҕа, тубсанаторийга 55 массына мууһу ылан бадьыааларга уган бизээн хайтаммыттар. Ол ээннэ туох сакаас киирэринэн кимиз барытыгар үлэлииллэр. Быстахтык ыппаас, холобур, кини уңуоҕун буорун 4 тыһ. солк. бөйкөлөрүн туттар тэриллэринэн туох даҕаны арыгыга-тойо суох хайа, дьаһайсан биосиллэргэ олус туһалаах, наардалаах буолсу.

Тэрилтэбэ кэлиин-барыи, хамсааһын да тахсар. Атын улуу-
стартан даҕаны сылдыаччылар, аҕыйхатар да буоллар, баал-
лар. Ону урдукку салалта соңно сөбүлэһэбэт үһү. Бары бэйэбит
улуусу тут дьоно буолуу этилэр диэн. Ол сөп курдук эрэри, бэйэ
эбит дуоммут ааһыа таба олоҕбот, үлэһэбэт, бара-кэлэ
тураллара элбэх диклэр. Буолумуна. Аймахтара, аластара-
доҕотторо элбэбэ, чугаһа барт буоллахтара. Оттом кэлиилэр
халла барыахтарай? Уолсайынан, "бийиээнэ-эйиэнэ" дэһэлээк,
кылаабынайа, тэмтэрийбит дымчигах сака тьа дьоно бу тэрил-
тэбэ киирен киирэн, олохторун булан, улууска үлэһэн-хамсаан
аһар өтүттэн туһана адалаллара туох күүһээннэх буолуок?
Бу үс сый иһигэр тэрилтэбэ киирен үлэһэн 5 кииһи кэргэн
иһэн иһэл буолбуттар, хас да кииһи урукку кэргэттэригэр
төнүнүттэр, сорохтор атын сирдэргэ үлэ булан барыттар.
Үчүгэй буолбатах дуо? Коммуналар кэлэр өтүгэр сайдарга,
кэҕимиргэ бадалара, быһааннара элбэх. Ол курдук, бэйэлэрэ
гуһаа, салиэннэ таһыгар, билигин пилорамалара турар
алаһыгар база, саҥа дьикэ-уот туттуохтарын, техника булуугу-
старын баҕаскалар эбит. Ордук трактор уонна лесовоз.

Бу ХЭО-ны ангардас онгорон таазаар, өнгөмү онгорор тэрилтэ курдук көрөр сыйла. Кини сүүрүн тускула — реабилитациялыыр кини быһыытынан үлэлиэстэх. Били мин кыһын суруйбутум курдук, “аһыыр-сийр”, маҕаһын аһаҕын кэтиир, үскултаскыл сылдыар, бүдүрүйбүт дьоммут туһугар бары, ордук саппаа кыһанар эбэлиниэстэхпит. Онон бу коммунаҕа улус, сайынньык дьаһалталаар болгомто уураллара, көмөлөһөллөрө, хайаан да наада. Оттон нэһиликкэнэ кинилэри хос аат кэрлэтэ “хазыылаастар” диир ааттыра букатын сыйла. Маны тохтотуохха. Манны ангардас босхолоон кэлииттэр эрэ баар буолбатахтар, сорхх үлэтэ суох хаалбыттар быстах кириэн уонна дуоҕабардаһан үлэни сылдыааччылар эмиз бааллар. Олору барытын суулуу тутан итинник ааттыыр саҕаммыта суох. Ол кэрлэтэ ити тэрилтэни “Үлэ коммуната” диир олуттаас буоллаҕына, кеннэру “коммуналар” диир ааттыыр сөл этэ. “Чурапчы” ТХПК-ны сүүдүгү “мэсэлэр” диирибт курдук. Саамка түмүккэ өссө биригэр бу араас уустук дьылҕалаах дьон түмсөтэрибит “Үлэ коммуната” ХЭО-лара олус туһалаах, тобоостох тэрилтэ эбит диир туран, улуслугу дьаһалтала, тэрилтэлэр саһааһааччылар, чаһынааһылар даҕаны сэрэммэххэ, дьаархаммакка, үлэни үрдэ суох сааһастыыллара, бары өттүнэн көмөлөһөллөрө, өйүлэрэ наада диир биһиргэтэбин. Оттон “коммуналар” бэйэлэрэ ааттарын-суолларын тутан биһирбэҕинэ олороллоругар, үлэлииллэригэр, олохторун саҕалыы тэрилтэллэригэр баҕарсым этэ.

Иван ПОНОМАРЕВ,
хаһыат общ. корр.

Кыайы 59 сылан

ЛЕОНТЬЕВИЧ

Ага дайду Улуу саринтин кыттылаада, Чуралгы улуутугар элек-
трической уонна почтовой сибээс сайдытыгар дыһун кылаатын
киллэрбит, сыратын уурбут сибээс жегерана Д.Л.Ноговицын
туһунан Улуу Кыайымы, Сибээс күннэринэн ахтан ааһырылын баҕара-
бын.

Дмитрий Леонтьевич 1938 с. 18 саастааҕар Дьокүүскэйдаары
сйбээс контуральтар үөрэнэччинэн юирбитэ. Үөрөҕүн бүтэрээт,
радиобюроҕа III разрядтаах радиһынан үлэтин саҕаллар. 1941 сыл
бэс ыйын 22 күнүгэр Аҕа дойду Улуу сэриигэ сабаланар. Ол кэмгэ
Дьокүүскэйга киин телеграфка смена биригээд-миринэн үлэли
олорон Москваҥтан сэрии саҕаламмытын туһунан иһитиннэрини
бикир бастакынан истикбитэ. 1943 с. от ыйыгар Ааллаах-Үүгүгэ ра-
диһынан үлэли сылдьан, Кыһыл Армияҕа барарга бөбүскө тутан,
илингиги кыраныссаҕа тиийэр. 1944 с. арҕа кыраныссаҕа Брест
куоракка турар пограничной этэрээккэ сулууспалыйар. Киин сэри-
гэ, кыраныссаҕа сулууспатын туһунан Аҕа дойду сэриитин акты-
бынай кыттылысаҕа И.Павлов олохтоох хаймакка сырдатан турар.
Байыһынай сулууспатын түмүктээн хас да бойобуой медаллардаах
дойдутугар эргилээн кэлэр.

Ихэнх сүлжээний оройнуудад Казачьёва радионын үйлдэн баран, 1949 с. дайдуугаар Чуралчыга сибээс контураатыг ананар. Оройуон нийлмэлдистэр телефонзалыннга, радиозалыннга үлэлээр. Очолорог билингги курдук АТС-тар үүдэй илик биризмэлэригэр ЦБ уонна МБ системаларын үлэлээр илин станциялар турдуоруллубуттара. Телефонунан кэпсэтийини телефонисткалар холбууллара. Нийлмэлдистэр 30 абоненнаах коммутордор турдуоруллубуттара. КРУ-10 радиоузеллар үлэлзөбүттэрэ. Оройуон улуу нийлмэлдистэригэр: Болугурга, Солоньевка телефон линията тийибитэ. Холдоттаахтар оройуон киинин, нийлмэлдистэри, Дьокүүскайы кытта кэпсэтэр буолубуттара. Дизэлэригэр олорон, нуруука биллэринэн, "истинэ араадыайатынан" Дьокүүскай, Москва сонунанын, бириэмилэрин истэллэрэ. Олохтоох биэриннэр, биллэримнэр эмиз туһунан сэргэхсийини үөскэтэллэрэ.

Калин сыялarga улун биризмдег линейной-технической участка, оройлонуучуы сибээс узелдин начальнигынан, начальнигы сойбуучачынан үлгүлөбүт. Дмитрий Леонтьевич кизг-жолку майгылаада, үлгүлөтүрмалар үчүгү сыһаннаада, кыталгаларын ейдүүрө адардыргэ субо-ама буолара. Коллегалара, табарыстарда истингени судургутук Леонтьевич дизи ыгыраллара. Кэргэнэ Акулина Ильинична – норуот маастара, теһе да 80 сааһын аастар, улус, республика быысталкаларыгар ситилимилээхтик кыттар, улус чэһин көмүскүүр. Билигин орто уола Диманы, кийинки Мартаны кытта би-иргэ олорор. Икки сизг кыргыттарын ииттиһар.

Алексей АБРАМОВ, сибээс ветерана.

Харгыскаба: Д.Л. Ноговицын

